

PROGRAM TRANSFORMACIJE I PREIMENOVANJA MUZEJA REVOLUCIJE NARODA HRVATSKE U HRVATSKI RATNI MUZEJ I PROJEKCIJA RAZVOJA

Đurđa Knežević
Hrvatski povijesni muzej
Zagreb

Muzej revolucije naroda Hrvatske osnovan je 16. listopada 1945. zakonom o osnivanju **Muzeja narodnog oslobođenja**, koji donosi Predsjedništvo Sabora Demokratske Hrvatske. Osnovna mu je zadaća da »prikuplja, čuva i izlaže sve predmete i dokumente o toku i razvitku NOB-a i tekovina koje su u njoj izvojeване«. Poslije toga još je dva puta mijenjao naziv i koncepciju. Od 1953. do 1960. godine nosi naziv **Muzej narodne revolucije** i donekle mijenja koncepciju, te širi područje interesa na povijest radničkog pokreta i KPJ. Godine 1960. dobiva današnji naziv **Muzej revolucije naroda Hrvatske** i ponovo širi područje interesa, a koncepcijski se određuje više prema struci (muzeologiji), te ima »zadatak da sistematski prikuplja, čuva, sređuje, proučava i izlaže svjedočanstva o radničkom pokretu, narodnooslobodilačkom ratu, socijalističkoj revoluciji, te socijalističkoj izgradnji u SR Hrvatskoj«.

Za čitavo vrijeme postojanja Muzeja u njegovu fondusu je sakupljeno oko 125.000 muzejskih predmeta, koji se kronologijski odnose na razdoblje prvoga svjetskog rata, međuratno razdoblje, drugi svjetski rat, te razdoblje od 1945. godine do danas. Sakupljanje građe počelo je još u ratu i već na početku rada Muzeja na temelju prvoga pristiglog materijala osnovane su tri zbirke: 1. materijali kulturno-umjetničkog odjela, 2. zbirka umjetnina umjetnika partizana iz vremena NOB-a, 3. zbirka arhivalija i oružja Ratnog arhiva i muzeja iz vremena NDH. Istini za volju, materijal nije raspoređen proporcionalno, te o periodu prvoga svjetskog rata i međuratnog razdoblja svjedoči oko 10.000 predmeta, o razdoblju drugoga svjetskog rata oko 110.000 predmeta, a o poslijeratnom razdoblju oko 5.000 predmeta. Kasnijim sistematskim sakupljanjem broj zbirki povećao se na šest, od kojih je pet koncipirano prema vrsti materijala, a jedna kronološki.

To su:

1. Zbirka predmeta (trodimenzionalnih),
2. Zbirka fotografija, negatva i filmova,
3. Likovna zbirka,
4. Zbirka dokumenata i pečata,
5. Zbirka tiskane građe,
6. Zbirka suvremenosti.

Zbirka predmeta u fondusu ima 2.224 predmeta. Najviše ima vojne opreme i oružja različitog porijekla (njemačko, talijansko, rusko itd.), zatim uniformi raznih vojski (najviše partizanskih, ustaških i njemačkih, a manje četničkih, talijanskih i savezničkih). Velik je broj ordenja i insignija, gdje prevladavaju njemačka i ustaška. Uz ostalo, tu su još i predmeti iz logora, veća zbirka zastava, velik fond iz zbjega u El Shattu, sanitetski materijal i velik broj civilnih predmeta (odjeća, obuća, osobni

predmeti, predmeti pripadni kulturi u užem smislu itd.).

U Zbirci fotografija, filmova i negatva ukupno je oko 76.000 originalnih predmeta i oko 10.000 reprodukcija. Unutar te zbirke stvoren je 1986. godine zaseban fond koji je sastavljen ili se odnosi na djelatnost ustaških, četničkih, njemačkih i talijanskih snaga na teritoriju Hrvatske. Taj fond čini polovicu zbirke. I u ovoj zbirci, kao uostalom i u svima ostalima, velika većina predmeta tiče se razdoblja drugoga svjetskog rata. Tematika fotografija, osim vojnih, odnosi se na sanitet, štamparije, zbjegove, kulturu, zatim korpus fotografija o oslobođenju Zagreba (autorā: Milana Pavića, Elvire Kohn, Marijana Szaboa, Đure Vrkljana i drugih). U vrednije materijale također spadaju zbirka originalnih predratnih fotografija Zagreba M. Mitrakovića te albumi originalnih fotografija Mladena Ivekovića, Franje Mosingera i drugih.

U Likovnoj zbirci sakupljeni su radovi 70-ak (od 110 hrvatskih likovnih umjetnika sudionika NOB-a) autora. Među ostalima tu su radovi: Marijana Detonija, Raula Goldonija, Krste Hegedušića, Oskara Hermana, Ede Murtića, Zlatka Price, Vjekoslava i Dalibora Paraća, Andrije Maurovića, Nikole Reiserera, Vilima Svečnjaka, Otona Postružnika i mnogih drugih. Djela su nastala pretežno između 1941. i 1945. godine na oslobođenom području Hrvatske i u zbjegovima u Egiptu i Italiji. Manji broj je nastao u gradovima, logorima i zatvorima. Dio materijala potječe iz Ratnog muzeja iz vremena NDH.

Zbirka tiskane građe posjeduje najbogatiji i najcjelovitiji fondus tiska NOB-a u cijeloj Hrvatskoj. U prvom redu kompletna izdanja listova »Vjesnik« i »Naprijed« te bogati fond unikatnih džepnih novina. Osim toga, bogat je fond ustaškog, talijanskog, njemačkog i savezničkog tiska. Bogato su zastupljene i cjeline: stranački i informativni tisak od 1918. do 1941. godine, radnički i komunistički pokret, NOB, logori, zbjegovi, Nezavisna Država Hrvatska, masonerija, četnici, saveznici. Sve ove cjeline imaju periodiku, knjige, brošure, letke i t. sl. Ukupan broj naslova je 10.745, a ukupan broj predmeta 29.539.

Zbirka dokumenata i pečata sadrži 8.233 predmeta. Građa odgovara otprilike sljedećoj podjeli: dokumenti organa narodne vlasti (ZAVNOH, pokrajinski, oblasni, okružni, kotarski, mjesni i seoski NOO-i s područja Hrvatske), dokumentacija vojnih organizacija (Glavni štab NOV i POH, Vrhovni štab NOV i POJ, štabovi pojedinih bataljona, divizija, korpusa te, uza službenu dokumentaciju, i dio privatnih pisama, legitimacija i diploma sudionika NOB-a), dokumentacija iz logora u Jasenovcu, Staroj Gradiški, Danici, Buchenwaldu, Dachauu i Mauthausenu, dokumentacija o zbjegovima stanovništva Hrvatske u Egiptu i Italiji, dokumentacija vojno-upravnih vlasti ustaške, njemačke i talijanske provenijencije, te dokumenti društveno-političkih organizacija (materijali KPJ i KPH, SKOJ-a, USAOJ-a, AFŽ-a).

I, napokon, Zbirka suvremenosti, koja ima više od 3.340 predmeta. Uglavnom sadrži sljedeće vrste predmeta: plakete, značke, odlikovanja, razne iskaznice, obveznice, potrošačke karte, dokumente o izborima (uključujući gotovo sve u vezi s posljednjim, no ujedno i prvim slobodnim izborima u Hrvatskoj), plakate, pozivnice, letke, zastave, predmete iz domene sporta, kulture, fotografije i t. sl. Zbirka posjeduje i predmete o pokretima 1968. i 1971. godine, o hrvatskom iseljeništvu, Informbirou, Golom otoku, Bleiburgu, Križnom putu itd. Muzej ima i internu knjižnicu s više od 5.000 naslova relevantne stručne (muzeološke) i znanstvene (povijesne) literature.

Međutim, činjenica je da sva ova građa nije imala pravo građanstva jer nikada nije prezentirana u stalnom postavu Muzeja revolucije,

a niti na kojoj od povremenih izložaba. Razlozi za ovakav postupak su, nažalost, predobro znani, pa ih na ovome mjestu ne treba ponavljati. No treba istaći da su bili pravo nasilje nad strukom i znanošću. Sve te okolnosti: obilje raznolike, nikad viđene građe te nemoć da se pod datim konceptom i imenom Muzeja radi normalno, stručno i znanstveno, rezultirale su kristalizacijom prijedloga na temelju kojeg bi se uspostavio bitno drugačiji muzej.

Prijedlog transformacije dosadašnjeg Muzeja revolucije naroda Hrvatske temelji se na sljedećim premisama:

- a) obilje muzejske građe, koncentrirane na razdoblje drugoga svjetskog rata, ujednačeno raznovrsne provenijencije;
- b) sličnost odnosno istovjetnost materijala i tematskog okvira sa svjetskim uzorima (u našem slučaju najbliži nam je londonski Imperial War Museum, koji je, usput rečeno, 1990. godine proglašen u Engleskoj za muzej godine);
- c) iako je građa koju čuva Muzej muzeološki obrađena (najvećim dijelom), radi se o primarnoj razini obrade. Potrebno je još pristupiti reviziji i reinterpretaciji te građe, što bi u najkraćim crtama značilo: utvrđivanje razlikovnih aspekata, odnosno razlikovanje prema vrstama materijala, kronološkim određenjima, lokacijama, tematskom rasporedu, posebnim fondovima itd., odnosno u smislu reinterpretacije valjalo bi razgrnuti slojeve različitih (prije svega ideoloških) konotacija koje su vodile (i dovele) do jednostranih interpretacija predmeta i zamagljivale ili potpuno prekrivale druge, moguće i bitno relevantnije konotacije i znanja vezana uz konkretni predmet.

Nova koncepcija Muzeja temeljila bi se primarno na postojećim muzealijama u fundusu muzeja, a trebala bi osvijetliti sve aspekte rata, osobito one specifične za područje Hrvatske, a to su:

- a) **politički** – jedinstven, nepristran metodološki pristup interpretaciji i prezentaciji svih zaraćenih strana i njihovih ideologija. Pritom je nužno istaknuti i poštovati sve aspekte rata u Hrvatskoj – **građanski rat, antifašistički (oslobodilački) i revolucionarni** (kakav je barem djelomice i bio);
- b) **vojni** – oružje, uniforme, insignije i odlikovanja (militaria) i vojna oprema u širem smislu te zasebne cjeline kao što su sanitet, vojna i ratna propaganda i t. sl. svih zaraćenih strana i formacija;
- c) **civilni** – stanovništvo u gradovima (svakodnevni život), stanovništvo na ostalim područjima, kultura u užem smislu (tisak, kazalište, likovne umjetnosti, glazbena umjetnost, književno stvaralaštvo itd.), sport;

d) **žrtve rata** – vojne i civilne, djeca kao žrtve, logori, rasizam, genocid. U skladu s navedenom idejom nove koncepcije Muzeja nužna je i promjena njegova imena jer je stari naziv ograničavajući i ne proizlazi iz materijala što ga sadrži fundus. Ono što se i iz prethodnog prikaza pokazuje kao bitna odrednica djelatnosti i imena jest – **ratni muzej**. Stoga bi prijedlog za novo ime bio – **Hrvatski ratni muzej**. Time bi stvari bile dovedene na svoje mjesto, jer bi se Muzej napokon mogao stručno i znanstveno baviti svojim fundusom i sistematski ga prezentirati u stalnom postavu i na povremenim tematskim izložbama. U nekim diskusijama pokazale su se određene nedoumice u vezi s imenom Hrvatski ratni muzej i sadržajem koji bi takav naslov pokrивao. Prigovor je, u najkraćim crtama, da pod tim imenom postojeći fundus pokriva samo razdoblje drugoga svjetskog rata, te da time ne može biti ratni muzej jer, po tome mišljenju, pojam ratnog muzeja obuhvaća cijelu

povijest ratovanja (figurativno od kamene sjekire do rakete).

Očigledno je posrijedi zabuna pri razumijevanju pojmova »ratni« i »vojni«. Ovakav stav implicira da se, govoreći o ratnome muzeju misli na vojni muzej, jer mu je tendencija da se ograniči na prikazivanje militaria i odluka, aktera i postupaka vezanih direktno i isključivo uz pojam rata u užem smislu (bitka zaraćenih uniformiranih strana), odnosno vojne. U ovom slučaju više bi ovdje odgovarao pojam/sintagma – muzej ratovanja.

Prilikom razmatranja pojma ratnog muzeja na umu je bila bitna razlika između ratovanja do prvoga i drugoga svjetskog rata i samih tih ratova. Do tih suvremenih svjetskih kataklizmi svi sukobi su bili lokalnog značaja (čak i kad su uključivali, kao za napoleonskih ratova, gotovo cijelu Evropu i dio Azije, jer su vojske/vojnici **odlazili** u rat od svojih domova, bitke su se vodile »na poljima«, civilni život je u osnovi osjećao male ili nikakve promjene, postojala su napokon i pravila ratovanja). Prvi i drugi svjetski rat su pak totalni ratovi ne samo u smislu »pokrivanja« ratom većeg dijela planeta već, što je važnije, u »pokrivanju« i bitnom, totalnom utjecaju na sve aspekte života: kulturni/duhovni, proizvodni, socijalni itd.

Okako određena tema muzeja, konkretno ratnog, konzistentnija je u nakani, a istodobno daje veće mogućnosti za slojevit pristup temi. S druge strane, nema onu poteškoću koju bi imao vojni muzej ili muzej militaria ili, napokon, muzej ratovanja a koji se sastoji od vrlo praktičnog pitanja: koji predmeti i odakle? Ako bismo htjeli dokumentirati muzejskim postavom, primjerice, povijest ratovanja naroda, onda bi trebalo, prije svega, od Arheološkog muzeja uzeti oružje, opremu od doslovce kamene sjekire do srednjovjekovnih nalaza itd. Na stranu što, s pravom, to nikakav muzej ne bi dao, već je to i bez toga besmislica. U tu poziciju bi došao još poneki muzej i opet bi čitava priča bila manjkava jer bi se pojavila mnoga »bijela mjesta« značajna povijesnim sadržajem, ali s oskudnim ili bez ikakva muzejskog materijala.

Napokon, prisutan je i prečesto prigovor (a da bismo ga mogli ignorirati) da se »eto – radi o samo četiri godine ratovanja«. U prvom redu radi se o mnogo više godina jer koncepcija obuhvaća oba svjetska rata, međuratno i poslijeratno razdoblje. Potom, metodologija je pogrešna jer mehanički komparira i po tome bi, primjerice, tridesetogodišnji rat bio važniji od drugoga svjetskog rata jer je duže trajao. Nadalje, radi se o zgnusnutom povijesnom događaju koje je imalo dalekosežne reperkusije na pojedince i društvo u cjelini (u svim aspektima) sa stravičnim brojem žrtava, i to i vojnih i civilnih (vjerojatno je u te četiri godine izginulo više stanovništva Hrvatske nego u svim ratovanjima od doseljenja do 1941. godine).

Da bi se oživotvorila ovako predstavljena koncepcija nužno je provesti znatnu reorganizaciju rada – i uže stručnog i na razini cijele ustanove, što može biti osmišljeno i provedeno tek kada se usvoji navedena opća koncepcija Hrvatskoga ratnog muzeja. Ono što je već ovog trena izvjesno jest da treba proširiti i modificirati način prikupljanja građe, i to: a) sistematičnim prikupljanjem u Hrvatskoj i b) povezivanjem s ustanovama i pojedincima izvan Hrvatske (i Jugoslavije) koji bi bili spremni ustupiti Muzeju građu koju su pod raznim okolnostima iznijeli iz domovine. Također treba proširiti već uspostavljene veze i suradnju sa sličnim muzejima u svijetu (do sada su uspostavljene veze – prepiska, razmjena kataloga, redovne informacije – s londonskim Imperial War Museum, s Muzejem pokreta otpora i deportacija u Grenobleu, s

Memorijalnim muzejem pobjede u Ardenima, s luksemburškim Muzejem bitke (takoder posvećene ardenskoj bici), s Yad Vashemom iz Jeruzalema, s kojim imamo već i načelan dogovor o razmjeni izložbi itd.), u vrijeme pripreme novog stalnog postava za **Hrvatski ratni muzej** – priprema muzealija, izrada scenarija, dizajn-izložbe i ostale predradnje.

Iako bi se novi muzej ograničio na ratni period, valjalo bi nastaviti sistematski sakupljati materijal pripadan Zbirci suvremenosti, pa čak i programski odrediti izložbenu aktivnost u svezi s tim materijalom, jer nijedan muzej u Hrvatskoj, osim dosadašnjeg Muzeja revolucije naroda Hrvatske, ne sakuplja tu gradu. S druge strane, doista bi bilo katastrofalno po hrvatsku kulturu da jedan veliki i presudan povijesni period ostane »bijela mrlja«.

Primljeno: 2. 9. 1991.

BILJEŠKA:

Ova idejna koncepcija za Hrvatski ratni muzej predstavljena je u prosincu 1990. godine na grupi koju je sazvao Predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman. Pokušaj autorice, da je predstavi i na stručnoj razini na Muzejskom savjetu (9. siječnja 1991.) nije realiziran jer joj je bila oduzeta riječ. To više čudi dio iz zapisnika 9. sjednice Muzejskog savjeta od 9. siječnja 1991., gdje se konstatira pod Ad. 2) a) da se »o Muzeju revolucije naroda Hrvatske neće raspravljati, jer po prijašnjim zaključcima Muzejskog savjeta ovaj Muzej više ne bi trebao postojati. Prijedlozi za novo rješenje ne postoje.«

SUMMARY

The Programme of Transformation and the Renaming of the Museum of Revolution of Croatian People into the Croatian War Museum and the Project of its Development

By Đurđa Knežević

The author reviews the history of the Museum since its foundation in 1945, as the Museum of National Liberation. The concept and name of the Museum changed twice during its history. Its holdings number 1 250 000 pieces witnessing the historical periods from the First World War on. The holdings are organized in six collections: 1. objects 2. photographs, negatives and films, 3. art collection, documents and seals, 5. printed material, 6. contemporary collection. The possessions were never wholly presented to the public neither on permanent nor temporary displays.

The author proposes the transformation of the Museum and the consequent renaming it the Croatian War Museum, proving her point in detail. The stress is on the research of all aspects of war: political, military and civilian. Acquisition of material for the contemporary collection should be systematically continued.

NACRT PRIJEDLOGA ZA DONOŠENJE ZAKONA O HRVATSKOM POVIJESNOM MUZEJU S PRIJEDLOGOM ZAKONA

Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Hrvatske

1. Ustavna osnova za donošenje Zakona

Ustavna osnova za donošenje predloženog zakona sadržana je u članku 2. stavak 4. i članku 68. stavak 2. Ustava Republike Hrvatske.

2. Ocjena stanja i cilj koji se želi postići donošenjem Zakona

Povijesni muzej Hrvatske izravni je sljednik Narodnog muzeja osnovanog još 1846., te djeluje već 144 godine. Kroz to vrijeme nikada nije cjelovito prikazana hrvatska povijest, jer ovaj muzej nikada nije raspolagao odgovarajućim prostorom. Pod ovim imenom osnovan je 1962. god. Odlukom Narodnog odbora grada Zagreba, broj: 06-35879/3-1962. od 21. prosinca 1962. godine.

Fundus Povijesnog muzeja Hrvatske broji cca 35.000 predmeta raspoređenih u 14 zbirki raznolike muzejske građe, od predmeta dnevne upotrebe do kamenih spomenika. Biblioteka Muzeja ima preko 30.000 naslova. Ekspozitni Muzeja, zbog nedostatka prostora za njihov izložbeni smještaj i spremišta, nalaze se raspoređeni u neprikladnim prostorima, pa čak u kancelarijama kustosa. A treba napomenuti da fundus ovog Muzeja obuhvaća građu čak od XIII. st. uglavnom do 1919. godine, a djelomično i od 1918. do 1941.

Povijesni muzej ima 21 zaposlenog radnika, od čega 14 stručnih ljudi, muzejskih stručnjaka.

Djelatnost Povijesnog muzeja financira Grad Zagreb, tj. Gradski fond za kulturu, a ranije Udružena SIZ kulture grada Zagreba. Ova, međutim, ustanova, iako je po svom nastanku, fundusu i značenju republičke razine, nelogičnom raspodjelom nadležnosti između Grada i Republike uvijek je, kao i većina drugih eminentnih muzeja smještenih u Zagrebu, bila tretirana kao gradska institucija, te je tako i financirana.

Ove nelogičnosti potrebno je konačno početi otklanjati i srediti stanje u muzejskoj djelatnosti glede rangiranja muzejskih ustanova. To i jeste svrha mreže muzejskih ustanova što ju je pripremio Muzejski savjet Hrvatske, a koju treba početi provoditi. Osnivanje novog Hrvatskog povijesnog muzeja, što je predmet ovog zakona, može se smatrati početkom rada na tom pitanju.

Muzej revolucije naroda Hrvatske u Zagrebu osnovan je zakonom 1945. kao Muzej narodnog oslobođenja u Zagrebu (NN 47/45), a temeljem Zakona o Muzeju revolucije naroda Hrvatske u Zagrebu (NN 32/60) nastavio raditi pod sadašnjim nazivom, na način i u ustrojstvu propisanom tim Zakonom. Temeljem Zakona o muzejskoj djelatnosti ukinut je veći broj odredbi Zakona o muzeju revolucije naroda Hrvatske u Zagrebu, izuzev onih kojima se uređuje njegov status i djelatnost kao muzejske ustanove od republičkog interesa. Prema preostalim odredbama, zadaci Muzeja odnose se na prikupljanje, proučavanje i izlaganje muzejske građe vezane uz borbu radničke klase, NOB i socijalističku revoluciju. Od osnivanja do danas ova je ustanova financirana iz republičkih izvora (u 1990. sredstva za redovnu djelatnost iznosila su 13.800.000 dinara, a za posebne programe još 92.000.000), izrasla u jedan od relativno većih muzeja u Republici. Danas prema sistematizaciji radnih mjesta Muzej ima 39 zaposlenih, 16 s visokom stručnom spremom od kojih 11 kustosa, dok su ostali zaposleni u administraciji, na pomoćnim i tehničkim poslovima. U njegovu sastavu djeluju memorijalni muzeji Vis, Končarev kraj i Muzej Ivana Gorana Kovačića u Lukovdolu. Muzej raspolaže fundusom od oko 120.000 predmeta vezanih uz KP, NOB i radnički pokret, od čega glavninu čini zbirka fotografija i negativa (76.619), tiskane građe (29.539 predmeta) i drugih predmeta razvrstanih u razne zbirke, likovnu s 4.600 umjetnina, zbirku dokumenata i žigova s 8.233 predmeta, zbirku suvremenosti s 3.340 predmeta, te tzv. zbirku trodimenzionalnih predmeta s 2.224 predmeta. Već određeno vrijeme u stručnim krugovima postavlja se pitanje potrebe za daljim radom ovako koncipirane ustanove, te je u veljači 1990. inicijativom samog Muzeja od Muzejskog savjeta Hrvatske zatraženo odobrenje za promjenu njegova naziva u